
Baráthi Ottó

„...MÁR NEM CSAK A TESTE VOLT OTT, HANEM
A LELKE IS...”

Faragó Zoltán: Öregtorony

„Az Úrnak 1552. esztendejére igencsak sötét viharfelhők gyűltek össze Magyarország egén... Budát az ország középső részével együtt megszállta a török, a nyugati és északi maradékán Habsburg Ferdinánd uralkodott, míg Erdélyben a választott magyar király – majd azután 1556-tól fejedelem – kormányzott, már, amikor a szomszédság békén hagyta. A három részre szakadt ország egyesítésére kevés esély maradt, s amikor Ferdinánd 1551 telén mégis megpróbálta, nem volt rajta Isten áldása...”

Így kezdődik Faragó Zoltán: *Öregtorony* című regénye, amely az elmúlt év végén látott napvilágot a salgótarjáni Dióhéj Könyvműhely gondozásában. A mű a XVI. század legvérvivatarosabb időszakának árnyaltabb megismeréséhez szolgáltat adalékokat. A történet kezdetén a török szultán már elfoglalta Budát az ország középső részével együtt, közöttük Vácot és Nógrád várát is. Még 1552-ben elesik Veszprém, Temesvár és a Szondy György által védett Drégely is. Végül ez év őszén a Dobó István vezette egri várvédők állították meg a török veszedelmet. Amíg az imént idézett várkapitányok és más hős vitézek neve fennmaradt, addig Szalmatercsy Mihály, a bussai vár ugyancsak hős védőjének neve valahogy feledésbe merült, bár Tinódi Lantos Sebestyén még idejében verselt róla és vitézeiről egy pár sort.

És íme, most „verselt” Szalmatercsy Mihályról és környezetéről egy salgótarjáni fiatalember úgy jó tízezer sort. *Faragó Zoltán: Öregtorony* című regényének 370. oldalán állít emléket a Bussa várában vitézkedő várkapitánynak és hős bajtársainak.

A vaskos kötet szerzője újságíró, a Nógrád Megyei Hírlap főszerkesztő-helyettese, a Magyar Újságíró Szövetség (MÚOSZ) Nógrád megyei titkára.

Faragó Zoltán természetszeretete, a természeti környezet értékeinek védelme iránti elkötelezettsége számos írásművében megjelenik. Így például társszerzője a Vendégváró Nógrád megye című útikalauznak, a Nógrád

Megyei Vadászati Almanachnak és a Salgótarján című fotóalbumnak. Önálló művei közül a Hollókői útikalauz, Nógrád megye fotóalbum (szöveges része) és a Nógrádi Atlasz, jól ismertek. Több – nem egy díjnyertes – tanulmány is fűződik nevéhez.

Terepjáró című sorozata a Nógrád Megyei Hírlapban 1998 óta csaknem 200 folytatást ért meg. Témái között szinte minden megtalálható, ami a természettel és a környezet védelmével összefügg. A sorozat fotóanyagából készült válogatással több kiállításon is bemutatkozott. 2001-ben a MÚOSZ-tól, a tudományos újságírásért adható legmagasabb hazai kitüntetést, a Hevesi Endre-díjat vehette át.

Szépirodalmi munkásságát 2001-ben a Nimród című folyóirat pályázatán egy természetvédelmi novellával elnyert díj, 2002-ben az *Öregtorony* című történelmi regénye (ugyancsak pályadíjas) fémjelzi.

Öregtorony című könyve külsőre egyszerűségével tűnik fel: fehér papírkötés, az első borítón a torony kissé bizarr tusrajz illusztrációjával. A vaskos kötet gazdag tartalma megérdemelte volna fejezetcímekkel és tartalomjegyzékkel való áttekinthetőbbé tételét.

Miként az olvasó is jól járt volna irodalomjegyzékkel, hivatkozásokkal, jegyzetekkel, amelyek különösen azok számára lettek volna hasznosak, akik mélyebben vagy más közelítésben is szeretnék tanulmányozni korabeli történelmünket, kiváltképp annak nógrádi vonatkozásait.

Ezek a megjegyzéseink abszolút szubjektívek, a hiányolt „kellékek” semmit nem vonnak le a regény meghatározó értékeiből. Sőt, úgy is felfoghatjuk, ez a fajta megjelenítés a szerző és a kiadó (kettő egy és ugyanaz ez esetben) visszafogottságát vagy éppen korlátozott lehetőségeit tükröző interpretáció.

Az *Öregtorony* című regény cselekményének egyik fő helyszíne Szalmatercs, a bussai várkapitány innen kaphatta nevét is. A további helyszínek a (Szalma) Tercstől mintegy 20–30 kilométer sugarú körben elterülő Balassagyarmat, Buják, Endrefalva, Karancsság, Ludányhalászi Nógrádszakál, Szécsényfelfalu és nem utolsósorban Szécsény, – noha a felsorolás korántsem teljes.

Az időintervallum, amelyben a regény cselekménye játszódik, illetve kiteljesedik, nagyon rövid, jobbára 1552 nyarára tehető. Ez azt mutatja, – figyelemmel a kötet terjedelmére, – hogy a szerző rendkívül apró részletességgel írja le a környezetet, a helyszíneket, az ott élő embereket és a történéseket.

A legfontosabb helyszín – legalábbis a végkifejlet szempontjából – Bussa falu, a ma Szlovákiában található Busince település. Az író egy helyütt így jellemzi az öregtorony (a vár) helyszínét:

„... az Ipoly jobb partján nyúlt el Bussa... Az akkori viszonyok között nagy és gazdag falu volt..., a forgalmas út és a híd jövő-menő utasainak köszönhetően jól megélt a kocsmáros... Malom is őrlötte a gabonát valamivel feljebb a folyón, alig pár percnyi járásra a hídtól és a vártól ... Keletre az Ipoly bal partján állt Szakal falu, Losonczy István birtoka...”

Közvetlenül Bussa határában állt tehát az Öregtorony, amelyet a Balassa család ősei építettek három évszázaddal korábban. Bussa vára nem volt nagy, de helyének kiválasztása – védelmi szempontból – szerencsésnek mondható. Az Ipoly egy kanyarulatából kiképzett kis szigeten épült fel az ötszögletű, háromemeletes, az alapjainál ölesnél is vastagabb falú torony. A szerző olyan plasztikusan írja le az öregtornyot, hogy az szinte szemünk előtt áll.

Tudatosan használtuk a plasztikus szót, hogy ne azt írjuk, amit magyarul jelent: szemléletes, érzékletes, kifejező, stb. Faragó Zoltán regénye – első mondatától az utolsóig – plasztikus. Ám itt felmerül, ha plasztikus, akkor nem hosszadalmas-e? Ez a plasztikusság nem teszi-e vontatottá a cselekményt, a leírásokat?

Nos, ez a veszély Faragónál nem áll fenn, mert plasztikussága mellett színes és érdekes is minden megjelenítése. *Bódi Tóth Elemér* így fogalmaz: „A pergőbb dialógusokat a tempósabb leírások szerencsésen viszik tovább, mindvégig megtartva a regény tematikai egyneműségét...” Ez a megállapítás fordítva – legalábbis szerintünk – még inkább igaz. Az aprólékos, esetenként hosszabb leírásokat követő pergőbb párbeszéd, esetenként feszült dialógusok meglódítják a regény ritmusát.

A regény főhőse Szalmatercsy Mihály, a bussai várkapitány, tercsi birtokos-nemes. A szerző állandó titulusként „uram”-ozza. Bizonyára szándékolta: korhűségből, tiszteletből, netán imázsteremtés céljából. Jellemzésében magunk előtt látjuk Szalmatercsy Mihály kapitányt.

„... úrforma ember volt, bajuszos, ritkás szakállú, szálas termetű, ránézésre harmincegynehány éves. Sűrű, sötétbarna haja a vállát verte, egyenes orra tövéből zöld szempár fürkészte a látóhatárig elnyuló lápot...”

A továbbiakban a szerző – szinte szó szerint – lefesti a főhős ruházatát, majd megismerteti az olvasót minden létező személyiségjegyével. A könyv végén szinte már jobban ismerjük, mint saját magunkat. Így aztán megértjük őt, azonosulni tudunk vele, miként a szereplők legtöbbszörével. Ez Faragó Zoltán kitűnő jellemábrázolásának köszönhető.

A regény jó első fele azt az időszakot fogja át, amíg a török seregek az Ipoly-völgy ellen nem fordulnak. Ez ideig – a könyvben jó 200 oldalig – a szerző „ráér” többet foglalkozni a szereplők jellemzésével. Ezt többnyire

úgy teszi, hogy mintegy „elkíséri” a főhöst minden útjára, először is mindjárt a Bussáról Tercsre való hazaérkezésekor, amikor is bemutatja családját, udvarházát, lakókörnyezetét, házanépét...

„...*Judit asszony... Kedves mosollyal lépett közelebb férjéhez, aztán úgy átölelte a nyakát ő is, mintha valami anyányivá serdült leánygyermek lenne...*” Korábban hasonló jelenet zajlott le apa és kislánya között is. Később megtudjuk azért, hogy Judit asszony sem angyal – még az egyik Balassával is hírbe hozzák –, hirtelen fölkapja a vizet, gyorsan eljár a szája. Az „uram” meg ilyenkor elvágat, dül-fül, haragtartó ember.

Aztán, ahogy a főhős jön-megy a „hatókörébe” tartozó települések között, a könyv írója megismerteti olvasójával az összes szereplőt, helyelközzel azonos alapossággal, mint a főhős esetében tette. Ebből is kitűnik: Faragó Zoltán rendkívül tudatosan építkezik. Ne mondjunk mást: a Magyar Írószövetség egyik kritikusa, Bognár György, némi túlzással, az Egri Csillagok-hoz hasonlította az *Öregtorony* című Faragó opuszt.

Könyvének ebben az első felében bontakoztatja ki igazán a szerző természet tudományos kvalitásait is. Érződik: nem kívülállóként láttatja természeti környezetét, a tájat – amelyben most történelmi események is lejátszódnak –, hanem maga is benne él, együtt lélegzik most már jól kiválasztott hőseivel is.

Faragó Zoltán könyvében az Ipoly-menti emberekkel kapcsolatos benyomásairól is mélységes, mély meggyőződéssel mesél, rendkívül hitelesen. Megelevenedik előttünk, többek között a pákászás, a solymászat, a juhászkodás, a méhészkedés sok fogása, az ökör- és kenyérsütés fortélyai, az ajándékozás szertartásossága, hogy már ne is szóljunk a mézsör-készítés tudományáról...

Ahogy Bódi Tóth Elemér írja: „...*láthatóan élvezettel osztja meg az olvasóval népiismereti információit... Ezek az Ipoly-menti emberek világára... vonatkoznak. Már-már Tömörkény Istvánhoz hasonlóan ragaszkodik a korabeli valóság kiválasztott szeletének pontos megismertetésére...*”

Az *Öregtorony* című regény írója ez alkalommal is humanizálja a természeti környezetet, a növény- és állatvilágot. És itt nemcsak Grodára, a sündisznócskára, meg Alira, a héjára gondolunk. Könyvében összeköti a természeti környezetet, táji világot egy korszak vérzivataros eseményeivel. Már nemcsak a természet motiválja, de a történelem is érdekli, a történelmi pillanatot is igyekszik megragadni.

Úgy tűnik, sikerül is neki. Amikor Ali budai pasa veszprémi várívása után visszatér Budára, megkezdődik a találgatás, mi lesz következő célpontja? Ezt a szédítően szörnyű szkepszist, amely áthatja Szalmatercsy Mihály környezetét,

hatásosan jeleníti meg. Megkezdődik a „törökvárás”, a Szalmatercsy család elköltözésétől kezdve, a készletek feltöltésén keresztül, a falkonéták felhúzásáig. Faragó Zoltán érdeme, miközben a történeti kor nyelvezetét feltehetően magyarítja, számos korabeli szót, kifejezést megtart, például: suvadás, pákászás, csombor, kelence, varkocs, köpű, ordas, posvány, martalóc, – és még egy tucatnyi ezekből. Régi-új kifejezés-készlettel gazdagítja megnyomorított nyelvünket.

No, és gyarapítja település-földrajzi ismereteinket is: ki tudja, hol volt, van Andrásfalva, Apátfalva, Babat, Dolány, Oroszfalu, és így tovább. Mintegy felkelti az olvasó kíváncsiságát, nézzen, netán járjon utána. Visszatérve a történelmi regény történelmi tényeihez: Szalmatercsy uramék felkészülten várják a török támadást, már amennyire ezt lehet a tizenötszörös túlerő ellen. „Tartom Bussát, amíg tudom..., erre esküdtem...” – mondja a várkapitány. Később, amikor már a vártán áll, elgondolkodik: otthon van, a családja körében. Aztán felébred révületéből. Ekkor a bástyán

„...már nem csak a teste volt ott, hanem a lelke is...”

Faragó Zoltán mintha maga megélte volna, úgy meséli: öt ostromot kivédve tartották állásaikat a Szalmatercsy vezérelte vitézek. A várkapitány végül, hogy mentse maradék pár emberének életét, békét ajánlott és szabad elvonulást kért Arlszián bégtől. Az előbbit megkapta, az utóbbit nem. A budai basa elé viszik tisztjeivel, hű társaival együtt, aki megkegyelmez nekik. Ali Szalmatercsy hősiességét Szondyval említi egy napon, s elbocsátja a kis különítményt. Szalmatercsy Mihály uram további életéről, sorsáról sem a fáma, sem Faragó Zoltán nem tud többet.

De ez éppen elég – helytállásból, emberségből.

Faragó Zoltán első regényével kiváló olvasnivalót kínál. Könyvének – a már elmondottakon kívüli – jellemzője a történelmi tényszerűséget szem előtt tartó feldolgozásra való törekvés, a tárgyilagosság igénye, a megszerzett ismereteket mesterségbeli tudással izgalmassá, érdekessé varázsoló csiszolt nyelvezet. Mindez teheti a könyvet műfaját is meghaladó jelentőségűvé, bizonyos tekintetben és több szempontból is – nem túlzunk –, forrásértékűvé. A recenzens ráadásul úgy érzi, Faragó e könyvének minden részletében biztosítja az élmény testközelségét, táplálja, telíti az olvasó érzésvilágát, inspirálja, elősegíti emocionális emelkedettségét. Summa summarum: újraolvasásra biztat és készlet is.

Mondják, első könyves író esetében, jó oka van a kritikusnak visszafognia magát: érdemes csínján bánni a dicsérő jelzőkkel éppúgy, mint a dehonesztáló, méltatlan megjegyzéseivel. Faragó Zoltán esetében ezt az „arany szabályt” – e regénye kapcsán legalábbis – nyugodtan félre lehet

tenni. Jó realitásérzéssel megáldott író, aki tisztában van képességeivel, és lehetőségeinek korlátaival is. Tehetségét már több alkalommal bizonyította, jórészt rajta múlik, hogyan teljesíti ki azt.

Réti Zoltán: Őszi szőnyeg (1999)